

УДК 340.12.342.7.001.36

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.32>

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЩОДО РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Копча В.В.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правової політики
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID: 0000 0001 9888 1464

Копча В.В. Криміналістична характеристика щодо розслідування крадіжок, під час воєнного стану.

Зазначається, на сьогодні актуальним є вивчення способів приховування злочинів, зокрема крадіжок, оскільки правопорушники активно використовують різні методи з метою знищення, фальсифікації або маскування слідів на місці події. Зокрема, застосовуються рукавички, обробка долонь лаком чи знежирювальними речовинами, використання взуття непритаманного розміру або типу (наприклад, жіночого), зміна зовнішнього вигляду викрадених предметів чи їхнього призначення.

Вказується, як встановлено практикою, що основними елементами криміналістичної характеристики крадіжок (ст. 185 КК України) є: а) спосіб учинення крадіжок; б) предмет злочинного посягання; в) типова слідова картина; г) особа злочинця; д) особа потерпілого.

Зазначається, що способи учинення крадіжок, як правило можна впровадити, що поняттям «крадіжка» охоплюється значне коло злочинів, що відрізняються один від одного предметом злочинного посягання, способом учинення і приховування, місцем реалізації злочинного задуму тощо. До числа типових дій злочинців з підготовки до вчинення крадіжки слід віднести: вибір об'єкта крадіжки, у тому числі і майбутнього потерпілого; вивчення об'єкта крадіжки й обстановки, в якій злочинцю доведеться діяти; вибір найбільш ефективного способу безпосереднього заволодіння майном, а також підготовка необхідних технічних засобів, що полегшують здійснення злочинного наміру; вибір способу приховання слідів крадіжки, в тому числі приховання чи збут викрадених речей; попередню змову між співучасниками крадіжки, розподіл ролей і визначення ролі кожного у майбутньому злочині, а також при необхідності забезпечення «алібі».

Виявлено, що в практичній роботі найбільш поширеними є крадіжки з приміщень. Вони мають багато спільного: схожий характер слідів і знарядь злому, схожість обставин учинення та інше, що дозволяє згрупувати способи безпосереднього проникнення до приміщення: першу групу способів учинення крадіжок з приміщень складають дії, вчинені із застосуванням технічних засобів, що полегшують реалізацію злочинного наміру: другу групу складають способи вчинення крадіжок майна, матеріальних цінностей з приміщень, доступ до яких є відносно вільним.

Доведено напрямки виконання процесуальних дій з метою приховування крадіжок злочинцями вживаються заходи для маскування, знищення і фальсифікації слідів на місці злочину.

Ключові слова: криміналістична характеристика, кримінальний кодекс України, розслідування крадіжок, воєнний стан, дотримання законності.

Kopcha V.V. Forensic characteristics of thefts during martial law.

It is noted that today it is relevant to study the methods of concealing crimes, in particular thefts, since offenders actively use various methods to destroy, falsify or mask traces at the scene of the crime. In particular, gloves are used, palms are treated with varnish or degreasing substances, shoes of an unusual size or type (for example, women's), changing the appearance of stolen items or their purpose.

As established by practice, the main elements of the forensic characteristics of thefts (Article 185 of the Criminal Code of Ukraine) are: a) the method of committing thefts; b) the subject of the criminal offense; c) a typical trace pattern; d) the identity of the criminal; e) the identity of the victim.

However, it can be noted that the methods of committing thefts, as a rule, can be introduced, that the concept of «theft» covers a significant range of crimes that differ from each other in the subject of the criminal offense, the method of committing and concealing, the place of implementation of the criminal plan, etc. Typical actions of criminals in preparation for committing theft include: choosing the object of theft, including the future victim; studying the object of theft and the situation in which the criminal will have to act; selection of the most effective method of direct seizure of property, as well as preparation of the necessary technical means that facilitate the implementation of the criminal

intent; selection of a method of concealing traces of theft, including concealing or selling stolen items; preliminary collusion between accomplices in the theft, distribution of roles and determination of the role of each in the future crime, as well as, if necessary, provision of an «alibi».

It was found that in practical work the most common are thefts from premises. They have much in common: the similar nature of traces and tools of burglary, similarity of circumstances of commission, and so on, which allows us to group the methods of direct penetration into the premises: the first group of methods of committing thefts from premises consists of actions committed with the use of technical means that facilitate the implementation of the criminal intent: the second group consists of methods of committing thefts of property, material values from premises, access to which is relatively free.

The directions of procedural actions for the purpose of concealing thefts by criminals are proven: measures are taken to mask, destroy and falsify traces at the crime scene.

Key words: forensic characteristics, Criminal Code of Ukraine, investigation of thefts, martial law, observance of the law.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день дослідження фактів, щодо приховування злочинів, а саме крадіжок так як правопорушниками вживаються різні заходи, щодо приховування або знищення та фальсифікації слідів на місці злочину, де застосовуються рукавички, покриття долонь рук лаком або знежирючим розчином, взуття більшого розміру або жіноче, зміна зовнішнього вигляду або призначення предмета крадіжки. Окрім цього, предмет крадіжки, знищення маркувальних і номерних знаків, обмова співучасників, створення фальшивих алібі тощо); швидкий збут викраденого або його приховання на певний час; викидання викраденого майна у випадку виникненні небезпеки викриття; за дачу неправдивих показань, відмова від дачі показань; вплив на очевидців, свідків, потерпілих з метою дачі ними неправдивих показань або відмови від дачі показань тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В правовій науці деякі напрями, що стосуються предмету злочинного посягання, під час квартирних крадіжок, як правило, викрадаються: гроші, цінні папери, вироби з коштовних металів та каменю, антикваріат, сучасні технічні пристрої, одяг, взуття та інші предмети господарсько-побутового призначення. Також предметом кишенькових крадіжок є гроші, коштовності та невеликі технічні пристрої, які викрадають з кишень, сумок, портфелів тощо. Сферою комунального господарства предметами крадіжок є каналізаційні люки, будинкові лічильники, агрегати ліфтів, металеві елементи споруд, обладнання в трансформаторних підстанціях тощо.

Постановка запитання. Визначення предмета крадіжки під час розслідування конкретного злочину під час воєнного стану, сприяє встановленню інших його елементів, зокрема окремих характеристик особи злочинця, обстановки вчинення тощо. Типовою та слідовою картиною, можна вважати механізм утворення слідів під час учинення крадіжок обумовлюється характером взаємодії злочинця з оточуючою матеріальною обстановкою.

Мета дослідження. Автор ставить собі за мету, що місце вчинення крадіжки, як правило, залишаються сліди: злочинця (сліди рук, ніг, зубів, губ, крові, слини, інших виділень, мікрочастинок одягу і взуття, запахів сліди тощо); знарядь злочину (сліди «віджиму» дверей, примусового відкриття запірних пристроїв, сліди дії агресивної рідини тощо).

Виклад основного матеріалу. Загалом за достатню поширеність правопорушники (злочинці), які як правило вчиняють крадіжки, умовно поділяють на дві групи: професійні крадії, для яких крадіжки є основним джерелом існування. Як правило, такі особи раніше судимі за аналогічні злочини. Ці особи мають певну спеціалізацію; особи, які вчинили крадіжку вперше, або вчиняють їх нерегулярно внаслідок конкретних обставин: по-перше, сприятливих умов для вчинення крадіжки; по-друге, дані особи допускають можливість вчинення інших аморальних вчинків. Ці особи, як правило, діють спонтанно, не професійно, викрадають предмети, що перебувають без нагляду. [1, с. 118].

За даними криміналістичної характеристики крадіжок свідчать про якісні зміни злочинного середовища. Також спостерігається значне омолодження квартирних злодіїв, середній вік яких складає 24 роки лише п'ятий з числа засуджених за крадіжки був старше 28 років. У той же час серед засуджених за крадіжки державного і колективного майна вдвічі більше питома вага осіб середнього віку (32–47 років). Майже половина крадіжок учиняється злочинними групами з розподілом ролей між їх членами і відповідною «технологією» підготовки, вчинення і приховання даних злочинів (наводка, збирання інформації, відпрацювання плану, розподіл функцій виконання, збут краденого тощо). Особа потерпілого. Взаємозв'язок «злочинець або потерпілий» часто посідає ключове місце у виявленні різноманітних обставин [3, с. 397].

Вивченням щодо криміналістичної характеристики крадіжок головним чином акумулюється інформація про потерпілого та його поведінку, що дозволяє отримати уявлення про специфіку його взаємовідносин зі злочинцем, спосіб виникнення цього зв'язку. Даним напрямком можна визначити, щодо, важливого значення набувають відомості про потерпілого, якими міг скористатися злочинець під час підготовки і вчинення крадіжки. Слідчий поліції проводить початковий етап розслідування крадіжок, і під час розслідування крадіжок необхідно встановити такі основні обставини: факт таємного викрадення майна; місце, час та умови вчинення крадіжки; предмет крадіжки, його вартість, особливі ознаки; спосіб учинення крадіжки, технічні засоби, які були застосовані для таємного викрадення і приховання; тривалість перебування і конкретні дії злочинця на місці крадіжки; особа, яка вчинила крадіжку, мотиви її поведінки; наявність злочинної групи та роль кожного з її членів; спосіб, час і місце збуту викраденого; обставини, що сприяли вчиненню крадіжки; обставини, що впливають на ступінь і характер вини особи.

Щодо початкового етапу розслідування крадіжок найбільш типовим є такі слідчі ситуації: факт крадіжки встановлено і підозрюваного затримано з речовими доказами або за «гарячими слідами». Основне тактичне завдання в даній ситуації зафіксувати сліди злочину. Типові загальні версії у вказаній ситуації: а) злочин вчинила затримана особа; б) злочину не було повідомлення помилкове або неправдиве (затриманий придбав майно та володіє правами на нього тощо). Крім того, висувуються та перевіряються окремі версії про обставини розслідуваної події (наявність співучасників, щодо ролі кожного із них, тощо).

Метою перевірки цих версій проводяться такі слідчі (розшукові) дії: особистий обшук; огляд одягу, речей, вилучених у затриманого, а також його допит. Далі слід допитати свідків, потерпілого, посадових або матеріально відповідальних осіб, що дозволить отримати важливу доказову інформацію про обставини крадіжки, та її виявлення, учасників та обставини затримання підозрюваного, коло осіб, поінформованих про розслідувану подію, опис викраденого майна. Після виконання вказаних слідчих (розшукових) дій слідчий проводить огляд місця події (завчасно забезпечивши його охорону), в тому числі й місця затримання підозрюваного з метою виявлення, фіксації, вилучення інших речових доказів, що підтверджують причетність затриманого до розслідуваної крадіжки [6, с.474].

Початковий етап розслідування в даній ситуації закінчується проведенням обшуку за місцем проживання затриманого; пред'явленням для впізнання потерпілому або матеріально відповідальній особі майна (матеріальних цінностей), вилучених у підозрюваного; призначенням криміналістичних експертиз. Факт крадіжки встановлено, є відомості про особу злочинця (або групу злочинців), проте ніхто не затриманий. Дії слідчого мають відзначатися максимальною оперативністю і спрямованістю на збирання пошукової інформації шляхом короткого опитування очевидців про кількість, індивідуальні прикмети зовнішності злочинців, в якому напрямку вони зникли, можливі місця їх знаходження, а також характер чи специфічні ознаки викраденого ними майна. Після чого негайно здійснюється переслідування підозрюваного (групи осіб) за «гарячими слідами». Зокрема, здійснюються тактичні операції: «Розшук злочинця», «Затримання за «гарячими слідами», «Розшук викраденого майна», «Встановлення свідків», які включають в себе різноманітні слідчі (розшукові) дії.

У випадках, коли в результаті проведення названих тактичних операцій підозрюваного встановлено і затримано, надалі необхідно дотримуватися порядку дій слідчого, викладеного щодо до першої слідчої ситуації. Якщо ж підозрювана в крадіжці особа не буде встановлена, в подальшому проводяться огляд місця події, допити свідків і потерпілого, результати яких для встановлення зниклого злочинця і викраденого майна мають суттєве значення. Різні факти крадіжок встановлено, але дані про злочинця відсутні. Така слідча ситуація в інформаційному плані є найменш сприятливою, а в організаційному найскладнішою. Основні завдання встановлення особи, яка вчинила крадіжку, і виявлення викраденого майна. Для цього можуть проводитися тактичні операції «Збирання відомостей про злочинця» і «Розшук викраденого майна». Для початкового етапу розслідування крадіжок характерні також певні типові слідчі версії. Так, при розслідуванні крадіжок державного чи колективного майна, вчинених шляхом проникнення до приміщення, висувуються наступні версії: крадіжку вчинив працівник даного об'єкта або особа, яка охороняла даний об'єкт; крадіжку вчинила стороння особа; крадіжку вчинила стороння особа за участю або при сприянні працівника об'єкта; крадіжку вчинила стороння особа, але факт крадіжки використано матеріально відповідальною особою для приховання недостачі або присвоєння інших цінностей, що є у її розпорядженні; крадіжку вчинила стороння особа при сприянні матеріально відповідальної особи, яка намагається приховати нестачу; крадіжку зі зломом інсценувала матеріально відповідальна особа з метою приховання нестачі або ухилення від сплати податків. [11, с. 284].

Під час розслідування крадіжок особистого майна громадян, які вчинено з квартир, будинків, дач, характерні такі типові версії: – щодо події злочину: крадіжка дійсно мала місце; крадіжки фактично не було, а заявник помиляється стосовно події злочину; крадіжка інсценована заявником з метою приховання факту втрати чи розтрата довірених на зберігання документів, коштовностей, зброї тощо; щодо осіб, причетних до вчинення крадіжки, то вона вчинена: однією особою чи злочинною групою; особою з числа родичів потерпілого; особою, обізнаною про місце знаходження викраденого; особою, яка володіє певними навичками; особою, яка раніше проводила певні роботи у потерпілого або побувала в його квартирі з іншого приводу. Проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування крадіжок, огляд місця події під час розслідування крадіжок є однією з найбільш інформативних слідчих (розшукових) дій. Основною метою огляду є відшукування слідів самого злочинця та слідів знарядь зламу, транспортних засобів. Результати огляду дозволяють побудувати версії та спланувати подальші дії щодо їх перевірки. До виїзду на місце події необхідно забезпечити його охорону та визначитися, з учасниками огляду (поняті, інспектор-криміналіст, спеціаліст-кінолог, співробітник оперативного підрозділу, посадові і матеріально відповідальні особи, потерпілі, свідки тощо).

Процесуальною особою на місці події першочергово обстежують місце проникнення злочинця до майна: двері, вікна, балкони, дахи, стелі, підлоги, засувні пристрої, їх розміщення і стан. Для організації розшуку підозрюваного звертається увага на пошук і вилучення мікрослідів, залишених злочинцем на місці події. Це можуть бути частинки бруду, фарби, пилу, крові, волокна рукавичок, одягу тощо. Іноді з метою ускладнити розслідування злочинці посипають підлогу тютюном, молотим перцем, поливають сильно пахучою рідиною, бензином, сумішшю на ефірній або ацетоновій основі. Частинки тютюну, перцю, інших мікрослідів, а також предмети з запахом вилучаються і ретельно пакуються. Під час огляду місця події по даній категорії кримінальних проваджень виявляються і фіксуються негативні обставини, що вказують на можливе інсценування крадіжки, а також встановлюються наступні фактичні дані: хто вчинив крадіжку, скільки осіб брало участь у реалізації злочинного наміру, їх прикмети; шляхи підходу до місця крадіжки і його залишення, транспортний засіб, використаний злочинцем; чим і як давно здійснено злом, чи був злочинець достатньо досвідчений, які його фізична сила і звички, тривалість крадіжки, сліди злочинця і його дії на місці злочину, а також сліди, які могли залишитися на самому злочинцеві, його одязі, знаряддях злочину; предмети злочинного посягання, а також способи їх винесення, вивезення, приховання. Допит потерпілих. Під час допиту потерпілих необхідно встановити наступні обставини: що саме викрадено, ознаки викраденого (паспорти, товарні чеки, фотографії цих речей), чи залишились у потерпілого речі, аналогічні викраденим; де знаходилися викрадені речі, хто знав про їх існування, місцезнаходження; час виявлення і вчинення крадіжки, за яких обставин вона вчинена; які умови полегшили вчинення крадіжки і хто міг знати про ці сприятливі умови; кого потерпілий підозрює у вчиненні крадіжки; хто із сторонніх осіб був перед крадіжкою у нього в квартирі (будинку, іншому приміщенні) і виявив інтерес до його майна. Якщо під час огляду або з інших підстав виникла версія про інсценування крадіжки матеріально відповідальною особою з метою приховати факт розкрадання, під час допиту додатково необхідно з'ясувати: де перебувала ця особа і чим займалася в час, коли була вчинена крадіжка; як давно працює на цьому підприємстві; які зауваження були по роботі, чи були недостачі товарноматеріальних цінностей, причини їх виникнення, ким вони виявлені, яких заходів було вжито для відшкодування шкоди; чи підозрює кого-небудь допитуваний у вчиненні крадіжки, на якій підставі [13, с. 244].

У даному випадку обов'язково призначається інвентаризація. Під час допиту свідків встановлюються дані про прикмети підозрюваного; час і спосіб учинення крадіжки; про сліди або предмети, які залишили злочинці на місці злочину; викрадені цінності та їх індивідуальні особливості; про напрямок, в якому зникли злочинці, транспортні засоби тощо. Сусіди можуть дати показання про час вчинення крадіжки; підозрюваних та їх прикмети; про обставини, за яких була виявлена крадіжка; про осіб, які заходили в квартиру або з'являлися біля будинку напередодні крадіжки. Допитуючи осіб, які затримали злочинця на місці злочину, потрібно встановити, за яких обставин вони його помітили; що навело їх на думку про вчинення ним крадіжки; які дії були вжиті ними для затримання; як поведив себе затриманий (чи чинив опір, намагався втекти, позбутися викраденого майна); чи не було у нього співучасників. Працівники комісійних магазинів можуть повідомити прикмети зовнішності осіб, які здали на комісію речі з числа викрадених. Допитуючи сторожів, слід з'ясувати час заступання їх на зміну; місцеперебування під час чергування; коли і ким виявлена крадіжка; чи не відлучалися вони з посту, коли і куди саме. Допит підозрюваного проводиться після затримання і особистого обшуку. Необхідно запропонувати допитуваному розповісти про факт крадіжки; пояснити, коли, в зв'язку з чим виник намір учинити крадіжку; чи була підготовка до неї; хто сприяв крадіжці або знав про неї; як вчинена крадіжка; чи використовувалися технічні за-

соби і які саме; що було викрадено; де воно приховане, а якщо продане, то кому, де, на яку суму; чи витрачені ці гроші; чи були спільники, хто саме, їх місцезнаходження. Об'єктивність показань підозрюваного підтверджується результатами пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту [15, с. 66].

Висновки. В ході здійсненого аналізу, щодо призначення і проведення експертиз, під час розслідування крадіжок, експертизи що призначаються, можуть бути поділені на дві групи: а) ті, що призначаються для ідентифікації злочинця, знарядь злочину, взуття, транспортних засобів (або їх частин), дослідження способу подолання перешкод, укриття сховищ; б) ті, що призначаються для дослідження викраденого майна. До першої групи належать, наприклад, дактилоскопічна експертиза, судово-медична, трасологічна (в тому числі встановлення цілого за частинами), експертиза слідів нашарування тощо. До другої групи належать товарознавча, хімічна і біологічна експертизи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Іщенко А.В., Пяковський В.В., Самодін А.В. та ін. Криміналістика у питаннях і відповідях : навч. посіб. К.: ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури», 2016. 118 с.
2. Кобилянський О.Л., Кофанов А.В. Криміналістика : конспект лекцій. К.: Держ. ун-т інфраструктури та технологій, Укр. ДГРІ, 2019. 380 с.
3. Криміналістика (курс лекцій): навч. посібн. М.Ю. Будзієвський, О.В. Лускатов, І.В. Пиріг та ін. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 397 с.
4. Криміналістика у питаннях та відповідях: навч. посіб. А.В. Іщенко, В.В. Пяковський, А.В. Самодін, Ю.М. Чорноус та ін. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 118 с.
5. Криміналістика. Академічний курс: підручник Т.В. Варфоломеева, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 504 с. 6. Криміналістика: навчальний посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. в двох частинах. Частина II: Криміналістична тактика. Методика розслідування Б.Є. Лук'янчиков, Є.Д. Лук'янчиков, С.Ю. Петряев. К.: Нац. тех. ун-т України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського». 2017. 474 с.
7. Криміналістика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. К.О. Чаплинський, О.В. Лускатов, І.В. Пиріг та ін. 2-е вид, перероб. і допов. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
8. Криміналістика: підручник В.В. Пяковський, В.К. Весельський, А.В. Іщенко та ін. К.: Центр учбової літератури, 2015. 704 с.
9. Криміналістика: підручник Р.І. Благута, О.І. Гарасимів, О.М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. 3-тє вид, переробл. та допов. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 948 с.
10. Криміналістика: підручник Ю.П. Аленін, Л.І. Аркуша, О.О. Подобний, В.В. Тіщенко та ін.; за ред. В.В. Тіщенка. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 556 с.
11. Копча В.В., Копча Н.В. Криміналістична техніка, тактика і методика: Навчальний посібник. м. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 284 с.
12. Криміналістика: підручник В.В. Пяковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Самодін та ін.; за заг. ред. В.В. Пяковського. 2-ге вид., перероб. і допов. К.: Філія вид-ва «Право», 2020. 752 с.
13. Криміналістична тактика: навч. посіб. за ред. М.А. Погорецького, Д.Б. Сергєєвої. Київ: Алерта, 2016. 244 с.
14. Курс лекцій з криміналістики / О.А. Кириченко, Т.О. Коросташова, Ю.О. Ланцедова, О.С. Тунтула, В.С. Шаповалова; за наук. ред. О.А. Кириченка. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. 348 с.
15. Організація і тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб: навч. посіб. С.С. Чернявський, О.О. Алексєєв, І.А. Жалдак та ін. Київ: НАВС, 2016. 66 с.
16. Розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. О.О. Алексєєв, В.К. Весельський, В.В. Пяковський. 2-ге вид. перероб. та доп. К.: ЦУЛ, 2014. 320 с.
17. Салтевський М.В. Криміналістика : підручник. Ч. 2. Харків: Консум, 2001. 528 с.
18. Тактика проведення слідчого експерименту під час досудового розслідування: метод. рек. П.Є. Антонюк, А.О. Антошук, В.В. Пяковський, А.В. Самодін та ін. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2021. 70 с. 285 Д.